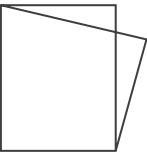

En klassiker genlæst

Fakulteternes nye strid

Henrik Jøker Bjerre,
lektor, ph.d.,
Aalborg Universitet

Med afsæt i Kants *Fakulteternes strid* (1798) genlæser artiklen universitetets klassiske bestemmelse og viser dens relevans for professionsuddannelserne. Kant beskrev en produktiv strid mellem de „højere” fakulteters professionsrettede lærdom og det „lavere”, filosofiske fakultets ubetingede sandhedssøgen – et spørgsmål, der i dag kan omformuleres som: Hvorfor er forskning vigtig for og på professionsstudierne? Artiklen argumenterer for, at denne klassiske, faglige strid i stigende grad fortrænges af nye stridsformer: en individuel strid om karriere, en organisatorisk strid mellem faglighed og ledelse samt en politisk strid mellem faglighed og omverdenens krav. Sammen med disse

stridsformer vokser en „metafaglighed” frem, der ikke angår fagets indhold, men adgangen til og kontrollen over det, og som optræder i både en abstraherende og en substituerende variant. Gennem en sammenligning af Kants og Kierkegaards forskellige forståelser af, hvad der ligger „hinsides” det forstandige, viser artiklen, at Kants fornuftsbase-rede sandhedssøgen fortsat rummer en aktuell pointe for professionsuddannelserne: at de bør basere sig på den bedst tilgængelige viden og forblive åbne for revision. Artiklen advarer om, at tabet af den klassiske, faglige strid til fordel for metafaglighed har negative konsekvenser for både universitetet og professionsuddannelserne.

Fakulteternes strid fra 1798 er Immanuel Kants forklaring af universitetets formål og struktur. Striden, der henvises til i titlen, er en strid, som uundgåeligt følger med den type af institution, et universitet er, med de relativt modsatrettede formål, det skal opfylde. Læsere, der selv har stiftet bekendtskab med universitetet, vil formentlig ikke blive overraskede over, at forskellige former for stridigheder fylder en hel del på dén institution. Alligevel er min påstand, at netop den strid, Kant beskriver, faktisk er i fare for at blive udfaset og blive erstattet af en række andre former for strid – og at dét i virkeligheden er et problem for både universitetet, for professionsuddannelserne og for samfundet i almindelighed. Jeg finder det derfor interessant at gå tilbage til Kant for at genlæse universitetets klassiske bestemmelse op imod den udvikling, det har gennemgået over de seneste par generationer.

Selvom *Fakulteternes strid* handler om universitetet, er den ret direkte relevant for professionsuddannelserne, fordi det netop er ”striden” mellem uddannelsen af teologer, jurister og læger på den ene side og den filosofiske kritik af grundlaget for disse uddannelser på den anden, der er omdrejningspunktet for Kants undersøgelse. Kant stiller

med andre ord spørgsmålet: ”Hvorfor er forskning vigtig for og på professionsstudierne?”

Nutidige stridigheder
Der er sket noget med universitetet inden for min levetid, der har forandret noget væsentligt i dets kultur, og som har at gøre med, hvilke former for ”strid” der findes på det. Noget af dette kunne måske også siges om Kants tid, men der er ikke desto mindre sket nogle betydelige forrykninger for relativt nylig. Det er svært at sætte fingeren på helt præcist, men de fleste, der har været en del af den akademiske verden i mere end 20 år, vil kunne genkende uroen.

Det er, som om det eksterne pres på universiteterne er begyndt at føre til, at de skifter fokus fra stadigt friere og dybere udforskninger af naturen, til et organisatorisk selvsving, hvor form og procedure overtager styringen. Der har indfundet sig en form for ”metasprog”, hvor det vigtigste ikke længere er, hvor gode resultater en forsker er i stand til at producere, men hvordan hendes resultater registreres, forklares og kan bruges til at sandsynliggøre fremtidige resultater. Det er en mekanisme, der også er genkendelig i mange andre sammenhænge, ikke mindst, men ikke udelukkende, i

offentlige institutioner. Der har udviklet sig, hvad jeg vil kalde en ”metafaglighed” ved siden af den faglighed, der ellers skulle være kerneområdet for den uddannelse eller praksis, man beskæftiger sig med. Med metafagligheden følger også en række nye stridigheder – eller i hvert fald en forstærkning af stridigheder, der traditionelt har været mindre fremtrædende.

I figur 1 optegnes fire former for stridigheder, som har betydning for både universitets- og professionsuddannelser. Der er tale om dels karrieremæssige stridigheder (eller ”individuel strid”), dels stridigheder mellem karrierehensyn og faglige hensyn (”organisatorisk strid”), dels stridigheder mellem faglige hensyn og omverdenens ret direkte krav og forventninger (”politisk strid”). Den første strid har at gøre med den radikale individualisering, der er foregået over de sidste tre-fire årtier, og som har særligt invaliderende konsekvenser på uddannelses- og forskningsinstitutioner (se fx Peter Flemings dystopiske analyse af de døende universiteter i bogen *Dark Academia* (Fleming, 2021)). Der kæmpes om stillinger, forfremmelser, forskningsprojekter, publikationer og priser. Den anden har at gøre med, at ledelse generelt i offentlige institutioner er blevet

Strid	Part I	Part II	Intern/ekstern	Klassisk	Postakad.
<i>Individuel</i>	Karriere	Karriere	Intern		x
<i>Organisatorisk</i>	Faglighed	Ledelse	Ekstern		x
<i>Politisk</i>	Faglighed	Omverden	Ekstern	x	x
<i>Faglig</i>	Faglighed	Faglighed	Intern	x	

Figur 1: Stridigheder på det klassiske og det postakademiske universitet.

professionaliseret i en sådan grad, at den efterhånden opleves som en forhindring i forhold til den frie forskning og nogle gange endda undervisningsfriheden. Den tredje handler om, at forskere og undervisere i stigende grad er kommet i offentlighedens søgelys for tendenser til politisering og ”aktivisme”, hvilket kan forstærke tilbøjeligheden til at dæmpe de faglige ambitioner, indrette sig efter organisationen – og koncentrere sig om karriererelaterede engagementer. Dertil kommer det intense pres for højere effektivitet, værdiskabelse og employability. Den strid, Kant beskrev i *Fakulteternes strid*, havde noget fra alle disse tendenser, men var i sit væsen i højere grad en strid imellem forskellige former for faglighed – hvad man kunne kalde professionsfaglighed på den ene side og ”filosofisk” faglighed på den anden. Jeg vil derfor benævne denne strid i sammenligning med de tre andre en ”faglig strid”. Som det fremgår af figuren, er den rent interne strid i dag en strid mellem karrierer, mens den i det klassiske universitet var en strid mellem fagligheder.

Faglige stridigheder findes selvfølgelig stadig på universitetet. Formentlig endda også stadig i mere intense versioner end mange andre steder. En uenighed om en metode eller en filosofisk retning kan føre til meget forbitrede udvekslinger, der kan virke irrationelle og pedantiske (og måske ofte også handler om misundelse, frustration, osv.), men ikke desto mindre minder om, at der er en kerne af anfægtelse på spil – på vegne af sandheden. Det er denne sidste form for strid, Kant forsøgte at kortlægge og forsvare i *Fakulteternes strid*. Han så den som afgørende vigtig, ikke bare for universiteternes interne formål, men også for deres mulighed for at bidrage

til samfundets generelle fremgang. Hos Kant hedder det, at ”denne strid hverken kan eller bør bilægges gennem fredelig overenskomst, men har behov for en domsafsigelse, dvs. en dommers (fornuftens) juridisk bindende udtalelse” (Kant, 1968b, s. 297).

Der må være en Kant

Det klassiske, europæiske universitet, som det så ud på Kants tid, bestod af fire fakulteter. De tre ”øverste” var ansvarlige for at uddanne embedsfolk, dvs. præster (teologi), dommere (jura) og læger (medicin), mens det fjerde, ”nederste”, havde som sin væsentligste opgave at efterprøve de antagelser, der blev lagt til grund på de højere fakulteter. Man kunne for så vidt sige, at de højere fakulteter havde samfundets umiddelbare og kortsigtede interesser som rettesnor, mens det på det lavere gjaldt samfundets principielle og langsigtede interesser. Det lavere fakultet var det filosofiske fakultet, fordi det her netop angik selve ”kærligheden til viden” snarere end omsorgen for, hvad der ansås for den mest passende lære i hvert enkelt professionsområde. Striden mellem de to perspektiver var således også striden mellem, hvad man kunne kalde ”den bestående viden” og ”den fremtidige viden”. Læger skal fx uddannes til at varetage behandlingen af patienter efter de bedste forskrifter, systemet råder over, men det er ikke desto mindre opgaven for ”det filosofiske fakultet” at kritisere og udfordre disse forskrifter, hvis der er nogen tænkelig grund til det. Der kan være faglige grunde for begge perspektiver, men det er filosofien, der først og fremmest er forpligtet på sandheden og kun indirekte på, hvad der tjener ”regeringens” eller samfundets interesser. Kant kalder de højere fakul-

teter for ”lærdommens højrefløj” og det lavere, hvor det handler om sandheden, for ”et oppositionsparti (den venstre side [af lærdommens parlament])”, fordi de højere fakulteter har som opgave at ”for-svare regeringens statutter”, mens det lavere har som opgave at udfordre dem (Kant, 1968b, s. 299).

I striden med det teologiske fakultet må filosofien fx forsvare fornuften over for tendenser til mysticisme og dogmatik. Det betyder ikke, at enhver religiøs tro kan undermineres af rationelle argumenter, men at troen handler om noget andet end efterfølgelse af givne forskrifter og fortolkninger. ”Højrefløjen” behandler regeringssanktionerede praksisser og regler som uantastelige, mens ”venstrefløjen” nægter at anerkende en kontinuerlig myndighedsforordning som religiøs sandhed. Der er faktisk en tråd i Kants undersøgelse af ”striden” med teologien, der minder en del om Kierkegaards opgør med ”kristenheden” halvtreds år senere. Kant skriver i *Fakulteternes strid*:

... enhver kirketro, for så vidt som den blot udgiver lovpligtig [statutarische] troslærdom for at være væsentlig religionslære, har en vis portion hedenskab i sig; for hedenskab består i at udgive religionens ydre [...] for at være det væsentlige (Kant, 1968b, s. 317).

Hvor Kierkegaards og Kants veje ikke desto mindre skilles, er ved forståelsen af den radikale kerne, der transcenderer den lovpligtige troslærdom. Kant anerkender en dimension ”hinsides” det forstandige, men denne dimension udgøres af fornuften – den betingelsesløse stræben efter sandhed. For Kierkegaard er det derimod en tro, der trodser selve fornuften.

Teologien er således for Kant underlagt nøjagtig den samme domstol som de øvrige fakulteter: nemlig fornuftens. Der er ikke nogen sandhed eller oplevelse eller lov, der er undtaget fra kritisk prøvelse, og det er afgørende vigtigt for et sundt, fornuftsbaseret samfund, at enhver tendens til blind autoritetstro modvirkes. Dermed er fakulteternes strid også grundlæggende produktiv og bør egentlig aldrig afsluttes, fordi alle antagelser, der ”udgår fra mennesker”, altid vil være i fare for at være fejlagtige eller formålsstridige (Kant, 1968b, s. 297). (”Kun den kritiske vej er endnu åben”, som det hedder i *Kritik af den rene fornuft* (Kant, 1968a, s. 721)).

Det er således klart, at Kant her i sit sene skrift drager nogle, hvad man kunne kalde, institutionelle eller samfundsmæssige konsekvenser af sin kritiske filosofi: For at undgå at begå fejltagelser, der i værste fald kan få alvorlige konsekvenser, er det vigtigt at indrette et akademisk miljø, hvor der både tages hensyn til aktuelle uddannelseshensyn og pragmatisk opgaver og til en ubetinget sandhedssøgen, hvor alle teorier og hypoteser principielt er til afprøvning. Det er vigtigt for Kant, at forskningen er fri, og at den ubetingede sandhedssøgning er pejlemærket for ”det lavere fakultet”. Omvendt er det lige så vigtigt, at dette ikke sker for filosofiens eller sandhedens egen skyld, eller i hvert fald ikke udelukkende derfor. Det er netop afgørende vigtigt for sunde og velfungerende faglige og samfundsmæssige, institutionelle, osv., praksisser, at de er baseret på den bedst tilgængelige viden og en åben interesse i at revidere og forbedre der, hvor det kan være nødvendigt. Og det er som sagt her, Kants skrift bliver direkte relevant i en professionssammenhæng:

Professionsstudier og professionsuddannelser bør være baseret på den bedste, tilgængelige viden og være åben over for revisioner, når der melder sig ny indsigt på ét eller andet domæne. Det berømte motto fra Kants oplysningsskrift – ”hav mod til at betjene dig af din egen forstand” – kunne i en professionssammenhæng oversættes til: ”Hav mod til at gøre brug af de fremmeste resultater af den menneskelige forstands evne til at udforske og opfinde!”

Metafaglighed: abstraherende og substituerende

Der er ikke noget galt med at arbejde inden for et paradigme og følge ”etablerede sandheder”. Som Thomas Kuhn gør opmærksom på, foregår langt hovedparten af det videnskabelige arbejde på denne måde. Det er her, der ”løses gåder”, hvilket både kræver dedikation og vedholdenhed – og i øvrigt giver store, intellektuelle belønninger for dem, der deltager i det (Kuhn, 1970, s. 36), og det er her, der skabes resultater i den mere håndgribelige forstand. Der er heller ikke noget galt med professionsuddannelser. Man kunne som sagt sige, at Kants store optagethed af den frie og kritiske, filosofiske undersøgelse i høj grad (også) handlede om at skabe de bedst mulige uddannelser af teologer, jurister og læger og de bedst mulige forudsætninger for at praktisere deres professioner.

Det, der kan være ved at blive et problem, er til gengæld, at professionsuddannelserne kan risikere at lukke sig som sig selv. Hvis vi for alvor mister fornemmelsen af, at der er en kritisk retning i en akademisk praksis, kan fokus gradvist ændre sig fra at være åben over for nye ideer og tilgange til at forsøge at positionere sig inden for den allerede

etablerede horisont. Der har igennem de sidste par årtier som sagt udviklet sig, hvad jeg vil kalde for en ”metafaglighed”, hvor det ikke så meget er faglige stridigheder, der er på spil, men de stridigheder, der knytter sig til adgangen til og kontrollen over fagligheden, dvs. først og fremmest de karrieremæssige og de organisatoriske stridigheder som beskrevet ovenfor og opsummeret i figur 1. Metafaglighed kan være *abstraherende* eller *substituerende*. Den første angår fagligheden selv mere direkte. Den er ”meta” i den forstand, at den henviser til, omtaler, refererer og vurderer faglige problemstillinger, men ikke behandler dem direkte. I undervisningen finder vi abstraherende metafaglighed, når en underviser gennemgår en forfatters teori uden at forholde sig direkte til vedkommendes egen tekst. Det er bl.a. det, der kendetegner den såkaldte ”oversigtsforelæsning”, men også undervisning, hvor der muligvis er et vist teoretisk indhold, fx et sæt af begreber, der operationaliseres til en praksisrettet diskussion eller øvelse, uden at der forudsættes nogen egentlig fordybelse i teorien. I forskningen finder vi det i visse genrer som fx ansøgningen: For at komme i betragtning til en akademisk stilling i dag er én af de allerførste betingelser, at man har vist sig i stand til at hjemtrække eksterne forskningsmidler. For at gøre dette må man være i stand til at beskrive, hvilke spørgsmål der er væsentlige at adressere inden for ens felt, hvordan man selv er velegnet til at foretage dette arbejde, og hvilke resultater man forventer at kunne producere gennem sin tilgang. Den anden form for metafaglighed, den substituerende, handler om at udskifte ét fagligt indhold med et andet. Man behandler for så vidt faglige spørgsmål, men kun som enheder af timer, stude-

rende, undervisere, forskere, konferencer, publikationer, osv. For at komme i betragtning til en ledelsesstilling på universitetet (og lignende institutioner) må man således kunne dokumentere, at man har formået at håndtere forskelligartede medarbejdergrupper, skabe økonomisk udvikling og effektivisering, producere studenterårsværk og publikationsrater, osv. Man bliver kort sagt ikke leder af et institut på et humanistisk fakultet ved at dokumentere indsigt i Shakespeare, men

ved at dokumentere indsigt i forvaltningen af ansatte, der beskæftiger sig med alt fra Shakespeare til blomsterkummer i alment boligbyggeri. Den ene faglighed kan skiftes ud med den anden, og der er ingen særlig grund til at fastholde bestemte former for faglighed, hvis de ikke scorer højt nok på de relevante parametre: studenterårsværk, dimittenders beskæftigelsesgrad, publikationsrater, osv.

Jo mere undervisning og forskning domineres af abstraherende meta­faglighed, jo svagere bliver den resulterende faglighed. Og jo mere den substituerende meta­faglighed bliver dominerende i administration og forvaltning generelt, jo mindre er chancen for, at nogen opdager det.

Fakulteternes nye strid

REFERENCER

Fleming, P. (2021). *Dark Academia: How Universities Die*. Pluto Press.

Kant, I. (1968a). *Kritik der reinen Vernunft* 2 (Werkausgabe Band IV). Suhrkamp.

Kant, I. (1968b). *Der Streit der Fakultäten*. I Werkausgabe Band XI (s. 261-393). Suhrkamp.

Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press.